

УДК 342.9:347.121.1

НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ОБІГУ ТА ОБРОБКИ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Різак М. В.

DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF ADMINISTRATIVE LEGISLATION IN THE SPHERE OF CIRCULATION AND PROCESSING OF PERSONAL DATA

Rezak M.

У статті охарактеризовано стан адміністративного законодавства у сфері обігу та обробки персональних даних, досліджуються проблемні питання, які потребують цюнайшвидшого вирішення, щоб забезпечити реалізацію прав людини в інформаційній сфері та на цій підставі сформульовані напрямки розвитку адміністративного законодавства у сфері обігу та обробки персональних даних.

***Ключові слова:** персональні дані, адміністративне законодавство, інформація, персональні дані, обіг, обробка.*

Інформація в сучасному світі – це головний стратегічний ресурс, якісна сукупність якого є гарантом успішного розвитку суспільства в цілому, так і кожного індивіда окремо. Але поява та розвиток інформаційного простору та проникнення інформаційно-телекомунікаційних технологій майже в життя кожної людини дає подвійний ефект. З однієї сторони, набагато полегшується обмін необхідними даними між усіма зацікавленими суб'єктами, з іншої сторони — підвищується ризик потрапляння таких даних, зокрема персональних та конфіденційних, до рук третіх осіб, що використовуватимуть їх не за призначенням та у своїх власних корисних цілях. Відтак, законодавче закріплення основ захисту таких персональних даних від неправомірного посягання та подальшого їх незаконного використання є актуальним питанням та таким, що потребує детального вивчення та змістового аналізу існуючої на

даний момент ситуації в цій сфері, що і стало предметом нашого вивчення.

В Україні фактично виникла необхідність удосконалення понятійного апарату в інформаційному праві, так як існує ряд питань, без нагального вирішення яких не можливо забезпечити реалізацію прав осіб в інформаційній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До дослідження питань правового статусу суб'єктів відносин, пов'язаних із персональними даними у своїх працях звертались такі вчені як: І.Л. Бачіло, В.М. Брижко, І.Б. Жиляєв, Д.В. Карпенко, Л.Т. Комзюк, О.В. Кохановська, Д.М. Назаров, М.М. Розсолов, М.В. Різак, А.М. Чернобай, В.С. Цимбалюк, М.Я Швець та інші. У своїх працях зазначені науковці переважно намагались проаналізувати та визначити основні права та обов'язки вказаних авторів, гарантії їх прав та відповідальність у разі їх порушення. А саме поняття обігу та обробки інформації та

персональних даних є досить новим та не в повній мірі дослідженим. Так, наприклад, М. Бем, І. Городиський, Г. Саттон, О. Родіоненко наголошують на тому, що слід розмежувати/впорядкувати визначення понять доступу та передачі/розкриття/поширення/оприлюднення [1, с.153]. У всіх міжнародних документах доступ стосується лише суб'єкта персональних даних, розкриття – отримання в будь-якій формі персональних даних третьою особою в межах юрисдикції однієї держави, а передача вживається виключно з епітетом транскордонна.

Розпочинаючи наше дослідження, передусім відзначимо, що поширення та активне використання сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій в усіх сферах суспільного життя не лише полегшує та оптимізує сьогоденність осіб, але й створює додаткові ризики, особливо у сфері обігу та обробки персональних даних. Тому існує нагальна необхідність удосконалення чинного адміністративного законодавства у цій сфері. Саме тому метою даної статті є розкриття напрямків розвитку адміністративного законодавства у сфері обігу та обробки персональних даних.

Комплексний аналіз діючого законодавства, досвіду зарубіжних країн та наукової літератури дає можливість визначити, що інформаційне право є відображенням суспільних інформаційних відносин та системно утворюючим фактором інформаційного суспільства, яке формується у всіх розвинутих країнах за допомогою глобальних інформаційно-комп'ютерних технологій та телекомунікаційних мереж. Його базу складає національне та міжнародне інформаційне законодавство як система нормативно-правових актів, спрямованих на упорядкування суспільних відносин в інформаційній сфері [2, с. 133].

Практика свідчить про недоцільність необґрунтованого копіювання і автоматичного перенесення норм зарубіжного права в непідготовлене соціально-економічне середовище. Тому підготовча робота має здійснюватися як в рамках державного апарату, так і безпосередньо в самому суспільстві за рахунок проведення роз'яснювальних, консультативних та моніторингових заходів. Саме підвищення рівня обізнаності громадськості щодо правових засад захисту персональних даних в Україні є одним із пріоритетних напрямків подальшого розвитку цієї системи. Але знову ж таки, наголошуємо на тому, що окрім поширення знань та відомостей про персональні дані широкому загалу, необхідно здійснювати кваліфіковану підготовку фахівців, які володітимуть професійними знаннями та вміннями у цій сфері.

Наявність чималої кількості неузгодженостей та колізій в законодавстві регулювання обігу та обробки персональних даних пояснюється тим, що цей напрямок правового регулювання є новим для України, а його постійні зміни розробляються на цінностях політичної доцільності, а не юридичної обґрунтованості.

Відтак, законотворча діяльність повинна здійснюватися на дотриманні наступних принципів: а) системного і комплексного підходу у вирішенні питань правотворчості; б) фундаментального і прикладного теоретичного обґрунтування новацій у правовій сфері (деталізації понять, категорій, обґрунтування правових структур, правових формул тощо); в) залучення вітчизняних фахівців різних галузей знань. При цьому фахівці, які залучатимуться до розробки проектів законодавчих актів у сфері обігу та обробки персональних даних, повинні володіти знаннями в галузі права, інформації, інформатики і інформатизації. Вони повинні знати не тільки досвід країн світу, але і мати

своє, оригінальне, новаторське бачення рішення питань, виходячи зі сучасних соціально-економічних реалій.

На сьогодні залишається невирішеним і питання щодо статусу зображення людини – чи правомірно відносити його до персональних даних, адже саме зображення служить часто одним з основних ідентифікаторів особистості (так, наприклад, за зображенням людини можна отримати інформацію про його біометричні дані, національність, релігійну приналежність тощо). Зокрема, фотографії громадян можуть використовуватися при неможливості пред'явлення особи до впізнання та при направленні запиту про видачу особи, яка перебуває на території іноземної держави; нотаріус вправі засвідчувати тотожність особи громадянина з особою, зображеною на поданій громадянином фотокартці; іноземний громадянин, винний у порушенні законодавства України, підлягає обліку, у тому числі фотографуванню тощо. При цьому, безсумнівно залишається факт порушення прав людини (зокрема, права на недоторканність приватного життя) при несанкціонованій обробці фотографічних та інших зображень. Тому, питання віднесення зображення особи до числа персональних даних сьогодні залишається відкритим в рамках українського праворозуміння та правозастосування.

На правотворчому та правореалізаційному рівнях найбільшої уваги, щодо конструктивних змін, на нашу думку, все ж таки потребує Закон України «Про захист персональних даних» [3]. Його зміст вартий доопрацювання як структурного, так і правового. Певна річ, не слід виключати можливість й щодо прийняття даного Закону у новій редакції. Такий підхід значно б оптимізував процес закріплення та регламентації правових норм обігу та обробки персональних даних. Але такий процес є процедурою не одного дня й,

навіть, місяця, а ситуація складається таким чином, що проблеми потрібно вирішувати вже сьогодні. Відтак, внесення змін та доповнень у чинне законодавство вбачається на сьогоднішній день поки що єдиним раціональним шляхом захистити населення від неправомірного використання їх персональних даних.

У Законі також необхідно переглянути питання фактичного віднесення окремих категорій даних до числа товарів, що залишається на сьогодні одним з найбільш актуальних. Так, наприклад, зафіксовано випадки продажу цілих баз, що містять прізвище, ім'я та по-батькові осіб, номери телефонів, адреси електронної пошти тощо. При цьому сказати з упевненістю, що зазначена інформація належить до персональної, ми не можемо, позаяк законом вона прямо не визначена як така, хоч і виступає за певних обставин ідентифікатором громадянина. У зазначених випадках порушується не тільки й не стільки приватне життя громадянина, скільки матеріальні інтереси особи.

Варто також зазначити, що окремі характеристики предметів, що знаходяться в обігу особи, також за певних умов можуть стати його персональними даними або їх джерелом. Наприклад, до їх числа можна віднести IP-адресу ЕОМ, яка у даному випадку буде виступати не його технічною характеристикою, а інформацією, здатною ідентифікувати його власника.

Окрім того, як уже неодноразово зазначалося, на сьогоднішній день, як в законодавстві, так і в роботах ряду науковців відсутнє чітке розмежування між поняттями «обробка» та «обіг» інформації [4]. Збір, обробка, зберігання, використання та інші дії з персональними даними здійснюються у багатьох сферах діяльності суспільства та держави, однак вони абсолютно не відповідають суті та змісту процесам обігу та обробки. Обробка даних може включати

додаткові дії, пов'язані з їх аналітико-синтетичною переробкою: компіляцію, комбінування або вилучення зайвих відомостей, що не відповідають цілям збору даних, внесення змін і доповнень (модифікація) до персональних даних про фізичних осіб. Водночас, сутність поняття обіг даних значно ширший і кожна із дій, яка входить в поняття обіг, несе певне змістовне та правове навантаження.

Вчені звертають увагу на повну відсутність у всьому законодавстві поняття обігу інформації. Не є виключенням і законодавство, що регулює правові відносини щодо персональних даних, де законотворець правовідносини з обігу персональних даних ототожнює з відносинами щодо обробки персональних даних.

Окремим видом обробки персональних даних слід розглядати знеособлення персональних даних – вид обробки персональних даних в результаті якої вилучаються відомості, які дають змогу прямо чи опосередковано ідентифікувати особу. Необхідність виокремлення такого виду обробки виникла у зв'язку з тим, що інформація, яка є результатом знеособлення персональних даних має особливий статус і не підлягає захисту відповідно до Закону України «Про захист персональних даних».

Не можемо не звернути увагу на неоднозначне ставлення до норми, що закріплена у пункті 7 частини 2 статті 8 Закону України «Про захист персональних даних»: право на захист від надання відомостей, що ганьблять честь, гідність та ділову репутацію фізичної особи (так званої дифамації). Відзначимо, що така норма законодавства, якщо її дослівно тлумачити, розповсюджує свою юридичну силу і на достовірні відомості. В той же час, слід відмітити, що до сих пір в законодавстві України не було встановлено заборони на поширення достовірних відомостей.

Доктринальне тлумачення цієї норми може означати, наприклад, що злочинець-рецидивіст вправі вимагати, щоб одні правоохоронні органи держави не повідомляли іншим на їхні запити про факти, які «ганьблять його честь і гідність».

Варто підкреслити, що в законі України «Про захист персональних даних» немає чіткої визначеності щодо прав та обов'язків третіх осіб, що впливає на ефективність процесу обігу та обробки персональних даних з точки зору гарантування їх недоторканності. Закон повинен не лише перелічувати права таких осіб, а й містити більш детальні положення щодо порядку їх реалізації. Виходячи з аналізу нормативної бази пропонуємо визначити наступні права та обов'язки третіх осіб у відносинах обігу та обробки персональних даних:

– право на отримання персональних даних від володільців та розпорядників персональних даних у межах визначених умовами згоди суб'єктів цих персональних даних;

– право на обіг та/або обробку персональних даних у межах конкретно визначеної мети та/або правової підстави, задля яких вони були отримані;

– право на формування власних баз персональних даних;

– обов'язок розкривати чітко визначені мету та цілі отримання персональних даних від їх володільців та/або розпорядників;

– обов'язок коректувати межі обігу та/або обробки персональних даних в залежності від змін згоди суб'єкта персональних даних, у тому числі припинити обіг та/або обробку персональних даних у разі отримання інформації про відкликання згоди суб'єкта персональних даних або її заміни на таку, що не дозволяє третім особам продовжувати обіг та/або обробку цих даних;

– обов'язок видаляти або знищувати персональні дані у випадках, передбачених законодавством;

– обов'язок набути в порядку визначеному законом правовий статус володільця та/або розпорядника персональних даних після отримання персональних даних від їх володільця та/або розпорядника.

Як бачимо, розвиток адміністративного законодавства у сфері обігу та обробки персональних даних характеризується необхідністю удосконалення цілого ряду правових та адміністративних ресурсів. Воно має здійснюватися за допомогою широкого спектру різних за змістом нормотворчих та правореалізаційних процесів, які матимуть своїм наслідком захист прав осіб у сфері обігу та обробки персональних даних.

Так, сьогодні питання електронної комерції і необхідності забезпечення безпеки обігу та обробки персональних даних є складовими частинами загальної соціально-політичної та економічної проблеми побудови інформаційного суспільства. А головна мета адміністративних заходів, що вживаються на вищому державному рівні – виробити політику інформаційної безпеки обігу та обробки персональних даних і забезпечити її виконання, виділяючи при цьому необхідні ресурси і контролюючи стан справ.

Але для того, щоб зробити свідомий вибір – давати чи не давати згоду на обробку персональних даних – особа до надання згоди повинна мати відповіді на такі питання: по-перше, хто оброблятиме її персональні дані, тобто має бути зазначена назва володільця персональних даних, його адреса, контактні телефони, тощо; по-друге, з якою метою оброблятимуться персональні дані. Має бути передбачений конкретний вичерпний перелік персональних даних особи, який планується обробляти; по-

четверте, які дії з персональними даними передбачатиме їх обробка.

Разом з тим, вважаємо, масовий процес інтеграції електронно-обчислювальних машин в суспільне життя, в тому числі мобільних телефонів та інших гаджетів, дає повну можливість надавати таку згоду за допомогою номера телефону в реальному часі на значних відстанях.

Література:

1. Бем М. В. Захист персональних даних: Правове регулювання та практичні аспекти: науково-практичний посібник / Бем М. В., Городиський І. М., Саттон Г., Родіоненко О. М. – К.: К.І.С., 2015. – 220 с.
2. Брижко В. М. Організаційно-правові питання захисту персональних даних: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Брижко Валерій Михайлович. – Ірпін, 2004. – 222 с.
3. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI // Відомості Верховної Ради України. - 2010.- № 34. - Стор. 1188. – Ст. 481.
4. Різак М.В. Співвідношення понять «обіг» та «обробка» персональних даних: термінологічні аспекти / М. Різак // Віче. – 2013. — № 8. – С. 25–26.

References:

1. Bem M. V. Zakhyst personalnykh danykh: Pravove rehulivannia ta praktychni aspekty: naukovo-praktychnyi posibnyk / Bem M. V., Horodyskyi I. M., Sattton H., Rodionenko O. M. – K.: K.I.S., 2015. – 220 s.
2. Bryzhko V. M. Orhanizatsiino-pravovi pytannia zakhystu personalnykh danykh : Dys... kand. yuryd. nauk: 12.00.07 / Bryzhko Valerii Mykhailovych. – Irpin, 2004. – 222 s.
3. Pro zakhyst personalnykh danykh: Zakon Ukrainy vid 01.06.2010 № 2297-VI // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. - 2010.- № 34. - Stor. 1188. – St. 481.
4. Rizak M.V. Spivvidnoshennia poniat «obih» ta «obrobka» personalnykh danykh: terminolohichni aspekty / M. Rizak // Viche. – 2013. — № 8. – S. 25–26.

Резак М. В. Направления развития административного законодательства в сфере обращения и обработки персональных данных. – Статья.

В статье охарактеризовано состояние административного законодательства в сфере обращения и обработки персональных данных, исследуются проблемные вопросы, требующих скорейшего решения, чтобы обеспечить реализацию прав человека в информационной сфере и на этом основании сформулированы направления развития административного законодательства в сфере обращения и обработки персональных данных.

Ключевые слова: персональные данные, административное законодательство, информация, персональные данные, оборот, обработка.

Rezak M. Directions of development of administrative legislation in the sphere of circulation and processing of personal data. - Article.

The article characterizes the state of the administrative legislation in the sphere of processing

and processing of personal data, it examines problematic issues that require quick resolution in order to ensure the realization of human rights in the information sphere. On this basis directions for the development of administrative legislation in the field of circulation and processing of personal data were formulated.

Key words: personal data, administrative law, information, personal data, circulation, processing.

Авторська довідка:

Різак Михайло Васильович - кандидат юридичних наук України, помічник консультанта народного депутата України, Верховна Рада України.

Стаття надійшла до редакції 16.12.2017 р.

Рецензент: д.ю.н., професор В.І. Щербина.